

K SKUPINI Z LONČEVINO TER K ODNOSOM KARANTANSKO-KETLAŠKEGA KULTURNEGA KROGA DO DRUGIH

A. PLETERSKI

Slovenska akademija znanosti in umetnosti

Delo Paole Koroščeve nedvomno pomeni določen mejnik v arheološkem raziskovanju zgodnjega srednjega veka Slovanov, ki so živeli na področju Vzhodnih Alp. Po eni strani predstavlja poizkus predstaviti najdbe in ugotovitve doseganega proučevanja, po drugi pa skuša dati sintetične poglede in zaključke, ki se tičejo posameznih vprašanj. Knjiga rešuje nekatere stare uganke in hkrati zastavlja nove. S tem pa tudi vzpodbuja k razmišljanju. To je ob delu, ki gre v širino, lahko zelo raznovrstno, zato se bomo omejili le na nekaj skopih misli, predvsem o dveh sklopih vprašanj:

1. *Problem skupine z lončevino.* — Tega je avtorica delno načela že v svoji razpravi »Poskus delitve slovanske materialne kulture na področju Karantanije« (*Zgodovinski časopis* 15 [Ljubljana 1961] 157 ss.), jasno pa ga je opredelila v referatih »Kulturni in časovni oris slovanskega zgodnjega srednjega veka na območju Slovenije« (*Arheološki vestnik* 21—22 [Ljubljana 1970—1971] 95 ss.) ter zlasti v »Das Problem der Kulturgruppe 'mit Keramik' im frühslawischen Horizont auf dem Gebiete der Südostalpen« (*Balkanoslavica* 6 [Prilep 1977] 79 ss.). Ugotovila je, da obstoji poleg starejše karantanske in mlajše ketlaške kulturne skupine, kot dveh temeljnih delov stvarne kulture alpskih Slovanov, tudi skupina grobov, za katero so značilni grobni pridatki: lončki, noži, šila in kresila. Časovno jo je postavila v obdobje po prihodu Slovanov pa vse do 9. stoletja in morda v nekaterih primerih še pozneje. V obravnavani knjigi je problem razvila še naprej. Skupino z lončevino v celoti časovno enači s karantansko kulturno skupino. Če sredi dela (str. 297) še priznava »karantanske« elemente v skupini z lončevino, čeprav so ji le »prodor karantanskega preoblikovnega elementa v skupino s keramiko«, pa na koncu že trdi (str. 328), da ta ne sprejme nobenega elementa od karantanske kulturne skupine. Tako ustvari jasno dvotipno stvarno kulturo starejšega obdobja slovanske stvarne kulture na področju vzhodnih Alp. To dvojnost razlaga na dva načina: ali z dvojnostjo kulta ali pa z dvoplastnostjo gospodarstva (str. 330). Da druga možnost ne more držati, je jasno že zato, ker je lahko zrasla le na zastarelih pojmovanjih o dvojnosti staroslovenske družbe in gospodarstva. Prav tako je zanimivo, da v obravnavanju najdišč te vrste namenoma izpušča Turnišče, ki sicer na splošno velja za tipičnega predstavnika skupine z lončevino, češ da predstavlja neko drugo, že oblikovano kulturno skupino (str. 303).

Naj ob tem povemo nekaj svojih misli. Kot prvo se zdi, da ne moremo ločevati grobišč karantanske kulturne skupine od grobišč skupine z lončevino. Merilo za delitev, ki ga uporablja avtorica, ni sprejemljivo; po njenem pripada vsako grobišče, kjer je bil vsaj v enem grobu najden lonček, kot celota k skupini z lončevino, četudi so v drugih grobovih tipično »karantanski« pridatki. Grobišča, kjer imajo vsi grobovi kot pridatek lonček in spadajo v prvo obdobje po slovanski naselitvi vzhodnih Alp, so izredno redka in predstavljajo izjemo. — Nedvomno je, da so bili tipični grobni pridatki Slovanov ob naselitvi lonček ter nož in kresilo (npr. žarno grobišče v Olimpiji). Kot so naši predniki že med samim naseljevanjem pod vplivom sosedov in staroselcev spreminjali način pokopa iz žganega v skletnega, tako so tudi prejeli druge prvine stvarne in duhovne kulture. Tisti, ki so se bolj oklepali tradicije, so še pridajali lonček, drugi, bolj prilagodljivi, pa ne več. Zato lahko v okviru istega grobišča srečamo pokope z lončkom in brez njega. Seveda pa so Slovani na staronaseljenih področjih uporabljali pokop z lončki še dolgo v visoki srednji vek. — Okrog leta 800 se je začel nov naselitveni val Slovanov s severa, zlasti v področje Panonije in tudi na vzhodno ozemlje alpskih Slovanov. Tipični grobišči tega novega pljuska prebivalstva sta pri nas Turnišče in Zgornji Duplek. Šele za stvarni izraz tega vala bi lahko imeli skupino z lončevino, šele poslej bi morda lahko domnevali morebitno gospodarsko dvojnost

in še to le v smislu primerjave gospodarstva prišlekov z gospodarstvom že prej naseljenih Slovanov. Verjetno ni slučaj, da se prav področje, ki ga je zalil val, ujema s področjem, na katerem se ne omenjajo kosezi in kjer se še do začetka 12. stoletja ne ustali posest po kmetijah.

2. *Odnosi karantansko — ketlaškega do drugih kulturnih krogov.* — Začetna trditev avtorice je, da predstavlja ketlaška kulturna skupina le notranji razvoj karantanske zaradi kulturnega zatišja (str. 300). Na tej osnovi nato zgradi predpostavljeno ugotovitev, da se ji je posrečilo ovreči domnevo o nastanku ketlaških emajliranih elementov v zahodnem kulturnem krogu (str. 326). Njihov izvor skuša dokazati v Panoniji, kjer se, kot pravi (str. 322), lite emajlirane sponke pojavijo že konec druge polovice 8. stoletja in nato tam kmalu prenehajo. — Če vemo, da se ketlaške vlite, emajlirane sponke pojavijo šele okoli 900, je že zaradi še nepremočenega časovnega prepada dvomljivo, ali lahko iščemo njihov izvor v Panoniji. Prav lahko pa jim najdemo prototipe, od katerih je bilo mnogo uvoženih tudi v naš prostor, v zahodnem kulturnem krogu. Pri tem ni nepomembno, da ima ta tesna povezava z zahodom konec koncev tudi svoje politično ozadje, ki nam pove, da je v tem času naše ozemlje že del karolinške države. Seveda pa kljub temu ostaja nesporno dejstvo, da so naši predniki sprejete prvine po svoje preoblikovali in razvili naprej v zanje značilno ketlaško kulturo ter s tem dokazali lastno ustvarjalnost.

Kar se tiče stikov z drugim kulturnim središčem tedanje Evrope — Bizancem, bi iz obravnavane knjige lahko sklepali, da jih sploh ni bilo. To gledišče preseneča še zlasti zaradi tega, ker je avtorica sama nekoč napisala razpravo »Bizantinski import v zgodnjih slovanskih kulturah Jugoslavije« (*Arheološki vestnik* 1 [Ljubljana 1950] 123 ss.). — Ob tem naj pripomnimo le to, da je verjetno tudi v tvorni kulturi alpskih Slovanov marsikaj, kar je vsaj posredno prevzeto iz Bizanca; od luničastih uhanov do uhanov z grozdastimi priveski.

Če vzamemo delo kot celoto, je njegov glavni pomen v tem, da zapolnjuje praznino v tvorni kulturi naših prednikov, ki je dolgo zijala med časom naselitve in 9. stoletjem. Ta premostitev, za katero ima zasluge avtorica, je že dlje časa v koristno pomoč raziskovalcem, saj je osnovne misli o njej domislila že pred dvema desetletjema v omenjeni razpravi v *Zgodovinskem časopisu* 15, v pričujoči knjigi jih je poglobila, predvsem pa skušala obširno kataloško in tipološko dokazati.

STAROSLOVANSKE NASELBINE

S. CIGLENEČKI

Slovenska akademija znanosti in umetnosti

V svojem prispevku bi rad podal misli k nasebinski podobi obravnavanega obdobja. Potrebno je začeti z ugotovitvijo, da so slovanske nasebine v vzhodnoalpskem krogu praktično neraziskane in večinoma neugotovljene. V Sloveniji, ki sicer po številu ostalih najdb prednjači, razen manjših raziskav na Bašlju, nasebinske sonde na Pristavi na Bledu in odkrita zemljank iz končne faze tega obdobja na Otoku pri Dobravi ter Starem gradu nad Celjem, nimamo nasebinskih najdb. Tudi v Avstriji, kjer slovanske nasebine večkrat omenjajo, situacija ni dosti boljša. Razen raziskav Friesingerja v Spodnji Avstriji, imamo za centralni prostor izražene le domneve in interpretacije iz vrst ljudi, ki po svoji izobrazbi niso arheologi in večinoma arheološke metode tudi niso uporabljali (F. X. Kohla, W. Knapp), pač pa so domnevali slovanske nasebine na podlagi omemb v virih, po arhitekturi, tehniki gradnje, bližini grobišč ipd. Če pa so arheološko metodo le uporabili in izkopavali, so dobili rezultate, s katerimi bi danes težko potrdili datacijo v obravnavano obdobje (npr. sondiranje